

"Aydın yol" qəzetinin "Ən çox bəyəndiyim tərcüməm" rubrikasının növbəti müsahibi tərcüməçi Mahir N.Qarayevdir. Bizimlə söhbətdə o, Ernest Heminqueyin "Kilimancaro qarları" hekayəsinin tərcüməsi ilə bağlı fikirlərini bölüşür:

- Mahir müəllim, dünya ədəbiyyatından bir sıra tərcümələriniz var. Amma ən bəyəndiyiniz tərcümə kimi "Kilimancaro qarları"nın adını çəkdiniz...

- ...Heminquey sevdiyim yazıçıdır. Xeyli hekayəsini, "Ya var, ya yox" romanını dilimizə çevirmişəm. Məşhur "Qoca və dəniz", "Əcəl zəngi" əsərlərini də redaktə etmişəm. Amma iki hekayəsindən - "Kilimancaro qarları" və "Frensis Makomberin uzun sürməyən xoşbəxtliyi" - aldığım ləzzət tam başqa olub. Təkcə Heminqueydə yox, ümumiyyətlə, nəsr tərcümələrimin arasında ən çox bəyəndiyim "Kilimancaro qarları"dır. Rusca yazan bir şair dostumuz vardı, Aydın Əfəndi, o vaxt mənə Heminqueyin dördcildliyini bağışlamışdı. Sonradan baxıram ki, heç demə, hələ tələbə ikən oxuyanda hekayənin qırağında öz əlimlə yazmışam: "Gələcəkdə bunu tərcümə etməli!"

- Heminquey yaradıcılığına, ən çox da bu hekayəyə olan xüsusi sevginizin səbəbi nədir?

- Mənim yazıçıda, ümumiyyətlə, sənət əsərində ən çox qiymətləndirdiyim sənətkarlıq xüsusiyyətidir. Daha doğrusu, mənim üçün əsas olan, yazıçının "nə" deməsindən çox, "necə" deməsidir. Əsərin məzmunu da vacibdir, amma sənətkarın o məzmunu necə, hansı formada çatdırmağına daha çox marağ göstərirəm. Bu mənada, hesab edirəm ki, Heminquey necə deməyin əsl ustasıdır. Ola bilər ki, Heminqueyin hansısa əsəri oxucuya maraqlı gəlməsin, amma o "maraqsız" əsər də ədəbiyyat adamı üçün dəyərsiz deyil. Elə hekayələri var ki, ilk baxışda çox darıxdırıcıdır, onları özüm də oxucu kimi oxuyanda, darıxıram. İntəhası, o hekayələrdəki sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə diqqət yetirəndə, Heminquey mənim üçün öz çağdaşları arasında ən maraqlı yazıçıya çevrilir. O ki qaldı "Kilimancaro qarları"na - bu əsər Folknerin "Emili üçün qızılqül" və Çexovun "Rotşildin skripkası" kimi ən çox sevdiyim üç hekayədən biridir. Burada Heminqueyin sənətkarlığı ən yüksək həddə çatır.

- Tərcümənin tarixçəsindən danışaq. Deməli, hekayəni çevirməyə tələbətlik vaxtıdan istəyiniz olub. Bəs konkret olaraq işə nə zaman qərar verdiniz və buna nə qədər vaxt sərf etdiniz?

- Sadəcə, günlərin bir günü fikrimi qətiləşdirdim, hekayəni çevirib bir qırağa qoydum. Əsərdə çox çətin dörd-beş yer var, onlara görə tərcüməyə girişmək istəmədim. Amma canımı dişimə tutub çevirdim. İndi yadımda deyil, ola bilsin, ilk variantda bir həftə vaxtım gedib, ya 10-15 günə tərcümə etmişəm.

Amma sonra üzərində bir xeyli işlədim. Mən işi tez çapa vermərəm, adətən tərcümədən sonra ona bir neçə dəfə qayıdıram. "Kilimancaro qarları"nın tərcüməsində çalışdım ki, bircə söz belə kənarda qalmasın. Tərcümə zamanı nə əlavə, nə də itxisar etdiyim bircə söz belə olmadı. Sözbəsöz hər şey yerindədir.

"Kilimancaro qarları" ən çox sevdiyim üç hekayədən biridir"

- Hekayəni oxuculara təqdim edək: "Kilimancaro qarları"nda yazıçının ismarıcı nədən ibarətdir?

- Əli Kərimin bir şahənə misrası var: "Nə xoşbəxt imişəm bir zaman, Allah". Fikirləşirəm ki, dünyadakı bütün insanlar gətez gəlib o misradan keçir. Kimisi 30, kimisi 60, kimisi də 90 yaşında bu misranı mütləq özü üçün pıçıldayır. Bu mənada, mənçə bütün yazarlar, sənət adamları da nə vaxtsa haqqında danışdığımız hekayədən gəlib keçir. Hekayənin baş qəhrəmanı Harri yaşadığı həyata ömrünün sonuncu günündən baxır. Özü də gözləmədiyi, ağılına gəlmədiyi, qəfil təsadüf nəticəsində "peyda olmuş" sonuncu gündən... Harri elə bilirdi ki, hər şey qabaqdadır, sona hələ çox var. O sanki eynən Məşhur Amerika yazıçısı Fiscerald kimi varlı və gözəl bir qadınla xoşbəxt həyat sürür. Hər şeyə sahiblənib, bircə yazmaq qalıb. Amma günü-günə sataraq, heç nə yazmır. Nəticədə ömür boşa gedir, daha doğrusu, ömrün boşa getməsi yazıçı Harri-ni qəfildən "yaxalayır", o, bunu qəfildən dərk edir. Heminquey öz cavan prototipini ömrün sonuncu gününə gətirərək, oradan keçmişinə nəzər saldırır. Harri məğrur, özünü qadın qarşısında sındırmayan biri olsa da, keçmişə boylananda nə qədər vaxt itirdiyinin, yazılmalı nə qədər əsəri yazmadığının fərqi varır və bunun dəhşətli acısını yaşayır.

Burada Heminquey çox maraqlı bir fəndə əl atır: özünün yazmadığı hekayələri Harrinin keçmişinə aid yaşantılar kimi elə yarımqıç şəkildə də "Kilimancaro qarları"na daxil edir. Bunlar guya "yarımqıç" yazılardır, əslində isə əsl yazıçı fəndi, Heminquey sənətkarlığının bir nümunəsidir. Hətta bir yerdə Harri qadından soruşur: sən stenoqrafik üsulla yazı bilirsənmi? "Yox" cavabı alanda, deyir eybi yox, onsuz da heç bu cür də çatdırmaq olmayacaqdı. Daha sonra son çıxış yolu kimi indiyə qədər vaxtı ötürüb yazmadıqlarını və bütün yazmaq istədiklərini bircə abzasla sığışdırmaq xəyalına düşür. Əslində bu, Heminqueyin öz arzusu idi. Daha doğrusu, Harrinin keçmişə boylanarkən keçirdiyi yaşantılar Heminqueyin yazmaq istədiyi, lakin yazmadıqlarının ağrısıdır. Sadəcə, izi azdırmaq üçün öz dostu Fisceraldın adını çəkir, çünki Harrinin aqibəti Fisceraldın taleyinə uyğundur və Heminquey öz dostundan bir vasitə kimi yararlanır, hətta onu əl salmaqdan da çəkinmir.

- Məzmununda müəllif təəssüfünü onsuz da qabarıq şəkildə nəzərə çarpır. Elədə, əlavə olaraq Fisceraldın ədəbi "prijom" kimi istifadə etməyə gərək var idimi?

- Fiscerald hekayənin yazıldığı ərəfədə çox məşhur idi. Amma artıq bir yazıçı kimi tükənmişdi, çətin günlər yaşayırdı.

O, əyalətdən çıxmış yazıçıdır, şəhərdə varlı qadınla evlə-nib tamamilə başqa, "yad" bir mühitə düşmüşdü. Hekayənin qəhrəmanı Harri də varlı qadınla münasibət qurandan sonra öz həyat tərzini dəyişir, bütün gününü eys-ışrətdə keçirir. Burada Heminquey hekayənin qəhrəmanı olan yazıçı Harrinin vasitəsilə Fiscerald "sataşır", göstərmək istəyib ki, pulun qüvvəsi çoxdur və Fiscerald pulun qarşısında duruş gətirə bilməyib.

Bununla belə, mən bu məsələdə Heminqueyə ən azından bir fakta görə haqq qazandıraram: Heminquey yeganə yazıçıdır ki, onda heç bir uydurma, heç bir illüziya yoxdur; o nə yazıbsa, ancaq gözü ilə gördüyünü yazıb. Lap dəqiqi, görmədiyi heç nəyi yazmayıb, gördüyünün isə hamısını yazıb.

- Hekayədə əxlaqsız erməni qadını ilə bağlı bir epizod da var. Bu detal hekayəyə təsadüfən düşüb, yoxsa...?

- Yadımdadırsa, hekayənin lap əvvəlində yazıçı Harri quşlara diqqətlə göz qoyub hərəkətlərini yadda saxlamağa çalışır, fikirləşir ki, bəlkə, onları, hansısa hekayəyə "dörtəcək". Bax, fahişə erməni qadını da bu sıradadır. Bu epizodik obraz çox inandırıcı alınıb. Heç şübhəsiz, Heminquey o vəhşi quşlar kimi, həmin qadını da İstanbulda (o vaxtkı Konstantinopolda) görüb, müşahidə edib, yeri düşən kimi də "dörtüb" öz hekayəsinə. Sualını, daha doğrusu, nə eşitmək istədiyini başa düşürəm. Amma yox, elə deyil, bunu Heminqueyin türklərə rəğbəti kimi yozmaq düzgün olmazdı. Belə dəqiq detallar Heminqueyin bütün əsərlərində var, erməni ləçəri də istisna deyil. Bax, görürsən, epizodik olsa da, obraz səninin yanında qalıb, çünki dəqiq yazıçı müşahidəsinin məhsuludur. Biz o obrazı görə bilirik, çünki Heminquey özü gördüyünü bizə göstərməyi bacarır.

- Bəlkə, bu həm də Heminqueyin jurnalistliyindən, reportyorluğundan irəli gəlir...

- Əlbəttə, bu da yox deyil, Heminquey də, Markes də bir müddət reportyor işləyiblər. Amma onlar ilk əvvəl yazıçı idilər; sözün əsl mənasında yazıçı, sonra isə jurnalist. Jurnalistlik, reportyorluq onlar üçün peşə, dolanmaq üçün, sadəcə, bir vasitə idi.

- Əsərin epigrafinə Kilimancaronun zirvəsində donaraq qaxaca dönən bəbirdən söhbət açılırdı. O bəbir nəyin ifadəsidir, əsərlə nə kimi əlaqəsi var?

- Kilimancaronun ən yüksək nöqtəsində soyuqdan donmuş bəbirin o ağlagəlməz yüksəkliyə hansı məqsədlə qalxmasının səbəbini heç kəs bilmir, amma Heminqueyin həyatını diqqətlə gözdən keçirəndə, aradakı oxşarlığı sezməmək də mümkün deyil. Şəxsən mənəncün o bəbir eynən Heminqueyin özüdür. Bilirsən necə? Necə ki, mən Lermontovun obrazını onun "Yelkən" şeirindəki tənha qayıq kimi təsəvvür edir, bu şairi xəyalımda ayrı cür canlandırma bilmirəm. Doğrudan da, bəbiri ora çəkib gətirən nə idi? Yaxud Parisdə əyləncələrlə dolu şən həyatı qoyub, Harrini Afrikanın cəngəlliklərinə çəkən hansı qüvvə idi? Biz bunu bilmirik. Amma Heminqueyin sonda öz ömrünü intiharla başa vurması bizə məlumdur. Bu intihar haqiqətənmə bir təsadüf, yaxud əsəb sarsıntısı idi? Əsla! Şəxsən mən belə düşünürəm...

Elmin NURİ